

Hölgyeim és Uraim, legyenek üdvözölve Dr. Seuss szuperfenofreneticomaxikapitális világában! (Dr. Seuss: *Kalapos Macska, Ha lenne egy cirkuszom*, Kolibri Kiadó, 2016.)

„Now Dr. Seuss and Mother Goose both did their thing
But Jam Master’s gettin loose and D.M.C.’s the king”

Run DMC: Peter Piper

Dr. Seuss, Rossetta Stone, Theodor Seuss Geisel, Ted, Dr. Theophrastus Seuss, Theo LeSieg: számos név, egy személy. Olyan hamisíthatatlan 20. századi mitológiai alak, aki a városi legendák (és felesége elmondása) alapján tartott a gyerekektől, aki a *nerd* szó megalkotója volt, viszont semminek sem volt a doktora, és aki csupán 40 szó felhasználásával is tudott remek könyvet írni. 2016-ban a Kolibri Kiadó *Klasszikusok* sorozatának részeként jelent meg a *Kalapos Macska* (*The Cat in the Hat*, 1957) és a *Ha lenne egy cirkuszom* (*If I Ran the Circus*, 1956) című könyve Szabó T. Anna magyar fordításában. Geisel 44 gyerekkönyvet alkotott: írt és illusztrált. Ma is élő, bravúros nyelve és ikonikus figurai, stílusa mellett könyveinek nem elhanyagolható társadalmi, etikai vagy didaktikai olvasata is van. Korábban is születtek magyarázatok, fordítások, nem véletlen azonban, hogy összesen csak négy készült el ezidáig magyarul: a *Muki szarvas, a szíves házigazda* (*Thidwick the Big-Hearted Moose*, 1948) című Újvidéken jelent meg 1952-ben a Testvériség-Egység Könyvkiadó gondozásában, Gál László magyarázatában, Tandori Dezső pedig a *Hogyan lopta el a Görcs a karácsonyt?* (*How the Grinch Stole Christmas!*, 1957) című Dr. Seuss-klasszikust fordította le (Arktisz Kiadó, 2000). Geisel vonzódott a különös lényekhez, többek között nagy hatással voltak rá az állatkertek is: műveiben olyan világok születnek, amelyek minden esetben rendkívüliek, otthonosan furcsák, girbegurbán egyenesek, hihetetlenek miközben nagyon is valódiak. Kik és Dolgok, Izék és válogatott fenevadak lakják őket. Nagyon fontos a *Kolibri Klasszikusok* sorozat vállalása, egyúttal azonban felszínre kerül az a dilemma is, miszerint vajon működésképes lesz-e minden világirodalmi klasszikus a magyar piacon, főleg a klasszikussá érés követelményét, vagyis az időbeli távlatot figyelembe véve (eltekintve az olyan instant klasszikusok esetétől, mint a *Harry Potter*). Geisel könyveinek egy része az amerikai nemzeti identitás szerves eleme, akárcsak a magyar kultúrában Weöres Sándor költészete. Nem is véletlenül kapta Philip Nel Dr. Seussról írt könyve a *Dr. Seuss: American Icon* címet.

A végletesen reduktív szókészlet bravúros variációja teszi a *Kalapos Macskát* az egyik legfontosabb, kultikus művévé. A könyv története egy unalmas, hideg, szeles és esős napon játszódik: „*A szobában ültünk,/mert kimenni minnek – /csak esett az eső,/és szél volt és hideg.*” Mivel édesanyjuk a munkahelyén volt, így Sally (Sári) és meg nem nevezett fiútestvére emiatt igencsak unatkoznak kettesben otthon. Ekkor érkezik meg a maga féltelenségével az unalomból születő károsz: a Kalapos Macska magával hozva trükkjeit, hecceit, mutatványait és két Izét is, akikkel közösen a feje tetejére állítják a lakást. Hiába perlekedik, zsörtölődik, háborog, reklamál és hiába is tiltakozik minden uszonyával és pikkelyével a kissé sóltan, folyton aggódó aranyhal. Persze ő lesz folytonos akadékoságával és földhözragadtságával a szárnyaló képzelet, vagyis a kalapot viselő, antropomorfizált macska ellenpontja. De ahogyan ez várható is volt, legvégül éppen időben, de minden a helyére kerül, még mielőtt a gyerekek anyja hazaérkezne. De mi köze lehet a *Marry Poppins*-filmből származó szuperfenofreneticomaxikapitális kifejezésnek ehhez a történethez? Fentebb már jeleztem, hogy Seuss könyveinek gyakorta van morális, tanító „üzenete”. De mi is a *Kalapos Macska* végső konklúziója akkor? Nem más, mint az, hogy bizony játék után rendet kell tenni: „*Én ha játszom, végül/ mindent elpakolok!*” („*I always pick up all my playthings*”). Az előzményeket pedig vagy bevalljuk, még ha el sem hinné senki, vagy cinkos összekacsintás mellett a mi titkunk marad, ez a történet olvasójának/hallgatójának döntési helyzete: „*TE ezt az egészset/SIMÁN elmondánád?*”

A történet narrátora a testvérpár fiútagja, ugyanakkor a hal és macska párbeszédei mellett egy felnőtt hang is beleszívárog olykor, ezek az angol eredetiben igen könnyen elválaszthatóak egymástól. A magyar fordításban ugyanakkor összekuszálódnak kissé, elveszik a forrásszöveg áttetsző szerkezete, emellett egy felnőtt, „nénis” színezetet is kap a narráció. És itt már a fordítás területére értünk. Azt, amit Geisel az angol nyelven megcsinál könyveiben, azt magyarul szinte lehetetlen kivitelezni, átadni. Az a dinamikus olvasható, egy-két szótagos szavakra épülő nyelvet megalkotni, vagy azzal valami egyenértékű létrehozni talán teljesen lehetetlen. Ennek megfelelően Szabó T. Anna fordítása is ingadozó minőségű. Emellett érdemes külön kezelni a két könyvet, hiszen a *Kalapos Macska* eredetije nagyon kevés szóból épül fel, a *Ha lenne egy cirkuszom* pedig a (nyelvi)fantázia nagyobb szabású porondja.

A forrásnyelvi szöveg témérdek ismétlést, visszatérő szerkezetet, nevet tartalmaz (pl. „the fish in the pot”, „Cat in the Hat”). Szabó T. Anna rá is érzett erre, így a korábban már idézett bevezető és számos egyéb strófa fordítása is jól hangzik magyarul, mindeközben az eredeti szövegből is megtart és megmutat valamit. Ez jobbára a négysoros versszakokról mondható el, a hosszabb, egész oldalas, több beékeléssel rendelkező részek már kevésbé sikerültek. Ha nagyon őszinték akarunk lenni, be kell látnunk, hogy ezt a kötetet nem érdemes magyarra fordítani. Utópisztikus elgondolásnak tűnhet ugyan, de érdemesebb lenne eredetien olvastatni az elemi alsó osztályaiban, hiszen nagyon egyszerű nyelvezete is erre alkalmassá teheti. Hogyan is nyúlhatunk hozzá a *The Cat in the Hat* szövegéhez fordítóként? Milyen elvárásokat támaszthatunk egy szinte lefordíthatatlan mű fordítása szemben?

A *Kalapos macska* esetében azért kívánatos a forrásnyelvi szöveg nyelvi, poétikai jegyeit minél teljesebben átmenteni, ugyanis a könyvnek ezen jellegzetességeiben rejlik igazi értéke. A szöveg keletkezésének és befogadásának egész története az olvashatóság kérdése mentén kapcsolható össze: nem a mi, hanem a hogyan az elsődleges. A már említett ismétlődések, a rövid, egy-két szótagos kifejezések, a képregényes (és westernes) jellegű hangutánzó szavak által determinált szövegen felül az illusztráció is nehezítő tényező. A két nyelv közötti szóképzési és egyéb nyelvi különbség miatt nehéz érzékeltetni azt az eljárást, amellyel Seuss dolgozik: „*And the sun is not sunny/Lots of good fun that is funny!*”. Ezt a fordító olyan leleményekkel pótolja, mint a „*Az a csütörtököt! Mit ücsörögtek itt?*”. Nagyon erős a szöveg felütése, és a fordító jól használja ki a *sit-csitt* szavak alakjának hasonlóságát. Ennél kevésbé sikerültebb a következő megoldás: „*De mi ez a hang?/ Az ajtó! Egy BANG!*” („*And then/Something went BUMP!/How that bump made us jump.*”).

A főhős macska színrelépése során felmerül a kérdés: „*Kancsal és kacska?*”, a rím a macska hívószóra válaszol. De, érdemes összeolvasni egy néhány oldallal későbbi verssorral: „*Nincs ócska bújócska, csacska hengerbucska.*” Ebben az esetben, ugyan a cs hang kissé megterhelt, de a kacska és csacska szavak összekapcsolhatósága ugyanazt a belső koherenciát jelöli, amely az angol jellegzetessége is. Persze ez fokozható volna, ha mindkét helyen ugyanaz a szó állna. Nem lehetséges tartózkodni a szóismétléstől, hiszen a *The Cat in the Hat* erőteljesen aknázza ki az abban rejülő lehetőségeket. Innen nézve talán inkább a hengerbucska problematikus, hiszen ellenébe szól a szöveg minél könnyebb befogadhatóságot támogató intenciójának. Szabó T. Anna a seussi verselésnek olykor példaértékű átültetője:

„*És sarkon is fordult*

és láttuk a hátát

és tért és fordult

és hozott egy ládát”

Ebben a versszakban érezhető az eredeti angol lüktetése, ritmusa, valamint az ismétlések alkalmazása is sikerült, még hozzá eltérő nyelvi kontextusba ágyazva. Hasonlóan kiemelendő a *sicc* hangutánzó szó gyakori használata, amelyet rövideje, és rímképessége tesz jól alkalmazhatóvá, emellett a *fish* szó szöveghelyeihez is hozzárendelhető. Zavaró a *Kalapos Macskában* felbukkanó stílusterés: a „*lázán-az, ám*” rímpár mindkét könyvben visszatér. Ennél jóval szembeötlőbb a szlenges, jöfejkedő utolsó versszak: „*ha kérdezne anyád,/TE ezt az egészszet/SIMÁN elmondanád?*”. Mind az anyád, mind a simán szavak idegenül hatnak a *The Cat in the Hat* univerzumának ismeretében.

A *Ha lenne egy cirkuszom* esetében sokkal hosszabb, áradóbb, nyelvileg is könnyebben átdolgozható könyvről van szó, ugyanakkor nem is ez a legemblematikusabb Geisel-szöveg. És bár itt sokkal szabadabban kezeli a forrásnyelvi szöveget a fordító, maga az angol eredeti is simulékonyabbnak bizonyul. Szabó T. Anna itt szinte fürdik a feladatban, olyan megoldásokkal él, mint a „*Szupercirklatívusz!*”, „*Híjatlan Díjász*”, „*Balkörmű Dúvad*”. Az eredetiben is számos furcsa, különös kifejezés található: „*super-Stoo-Pendus*”, „*Harp-Twanging-Snarp*”. Az alliteráció kompenzációs eszköz, több helyen is Romhányit, illetve a *Frédi és Béni*t idéző sorokra bukkanhatunk: „*A negyedik színen ím, Humor Hunor,/a farokforgató, a hurok-tudor.*”

Nem lehet teljes ekvivalenciát megvalósítani, így az alliteráció szöveghelyei eltolódnak, azokat más versszakokban kompenzálja a fordító, ugyanis az eredeti itt sem követhető Dr. Seuss különleges eljárása miatt, amely egy erőteljesen szóismétlő alliteráció, ahogy a szavak különféle alakjaival játszik az író: „*And NOW comes / an act of / Enormous / Enormance! No former / performer's / performed this / performance!*” A fordító jól kezeli a refrénszerű, sorszintű ismétlést, amely főleg az egyik főszereplő, Berzsenyi bá szerepére vonatkozik: „*ő biztosan megteszi nekem, ha kérem.*” („*Of Sneelock, who likes to help out, as I've said.*”).

A történet hőse McBirkusz Móric (Morris McGurk), illetve az ő cirkusza, amelyet Berzsenyi bá (Mr. Sneelock) boltja mögötti szemetes telekre álmodik meg. Ez egy féldomesztikált világ: a fordító megtartja a Mc angolos előtagját, Berzsenyi bácsi ugyanakkor teljesen magyaros nevet kap. A legtöbb lény elnevezése is magyarosodik, viszont a szöveg él olyan anglicizmusokkal is, mint „*Urak, lédik, bébik!*”. A jellegzetes seussi mennyiségek is jórészt átkerülnek a magyar fordításba, habár van olyan sor, amely elsikkad („*thousand and thirty- three faraway towns*”) vagy nem lesz annyira karakteres. Dr. Seussnál csak huszonkettő vagy negyvenkettő és ezernégyszázhusz lehetséges („*Four thousand, six hundred/And ninety-two feet*”), ezzel viszont magyarul nehéz versenyre kelni. És azzal a bájos szóalkotással is, amikor a rím kedvéért a *myself*-ből a *mysolf* kifejezés születik stb.

A *Ha lenne egy cirkuszom* a nyelvi érdekességen túl is adhat valamit. Azt mutatja meg, hogyan lehet meglátni a csodát, a lehetőségeket, a képzelet hatalmával hogyan lehet alkotni, mit jelent kreatívnak lenni. Meglátni a lehetőséget: hatalom, kreatívnak lenni pedig az egyik legfontosabb képesség és

kihívás. Móric/Morris a város legcsodálatosabb helyének nevezi ezt a szemetes telket: „*In all the whole town, the most wonderful spot*”. Ez az erőteljes jelzés a magyar fordítás során a háttérbe szorul, marad helyette egy prima, de szupertitkos (akkor miért nyilvános?) terv. De ezek mellett is megmarad Dr. Seuss könyveinek tanulsága: olvasni, álmodozni és álmodni igazán remek és élvezetes dolog: Jó szórakozást, Hölgem és Uram!

Herédi Károly

◀ „Csak megalapozott Őrültséget bír el” Interjú Majoros Nóriával

Acsai Roland: Részlet a Felhőnjárók – egy meg nem született gyermek története című regényből ▶

Legutóbbi bejegyzések

Igor Kolarov: Kézikönyv pingvineknek (részletek II.) február 16, 2017

Szakács Eszter meséje február 12, 2017

Vigasztaló, gyógyító hatás — Igor Kolarovról február 9, 2017

Igor Kolarov: Kézikönyv pingvineknek (részletek I.) február 9, 2017

Mindennapi szorongásaink (Wéber Anikó: Az osztály vesztese, Pagony, 2016) január 22, 2017

Archívum

2017. február (4)

2017. január (4)

2016. december (3)

2016. november (6)

2016. október (3)

2016. szeptember (8)

2016. július (2)

2016. június (8)

2016. május (5)

2016. április (5)

2016. március (6)

2016. február (6)

2016. január (6)

2015. december (3)

2015. november (9)

2015. október (8)

2015. szeptember (3)

2015. augusztus (3)

2015. július (8)

2015. június (9)

2015. május (8)

2015. április (8)

2015. március (10)

2015. február (9)

KultúraKerekítő Kh. Alapítvány

www.kulter.hu

Partneroldalak

Impresszum

kapcsolat: uveghegyeninnenestul@gmail.com

Az oldal motorja Nirvana & WordPress.